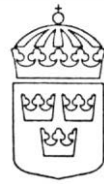

Motion till riksdagen

1986/87: Jo803

Bengt Westerberg m. fl. (fp)

Bättre miljövård

Mot.
1986/87
Jo803

I Inledning

1.1 Folkpartiets miljöpolitik

Den enskilda människan står i centrum för liberal politik. Viljan och strävan att ge människor bättre förutsättningar att utveckla sin personlighet är ett av liberalismens främsta kännetecken. Varje människa har rätt att utvecklas i en trygg och stimulerande miljö.

Människan lever i och av naturen. Ytterst är hennes existens beroende av att hon handlar så att naturen inte skadas. Alla mänskliga samhällen måste därför fungera uthålligt i samspel med naturmiljön.

Därför måste också varje människa lära sig ta ansvar för den natur vi fått att förvalta. Vi måste lämna den ifrån oss så fruktbar och oförstörd, att även kommande generationer kan leva ett tryggt och meningsfullt liv.

Miljöförstöring och resursslöseri drabbar ytterst oss alla. De som har den minsta kraften att försvara sig mot starka intressen i samhället får ofta ta de värsta törnarna. Friheten för somliga att släppa ut föroreningar blir ett oacceptabelt hot mot andras välfärd.

Genom en aktiv miljöpolitik vill vi skapa ett mänskligare samhälle. I ett sådant samhälle måste alla garanteras rätten till hälsosam miljö och till naturupplevelser. Rent vatten, ren luft, frihet från buller och gifter i hem och på arbetsplatser, glädjen att få njuta av oförstörd natur är självklara delar i en god livsmiljö. En mänskligare miljö innebär också i sig en förbättrad livskvalitet.

Som obundet idéparti, utan direkt anknytning till fackförenings-, industri- eller lantbruksintressen, har folkpartiet särskilda förutsättningar att driva en aktiv och ambitiös miljöpolitik. Som ett parti, där omsorgen om svaga grupper, betoningen av kulturella och andra icke-materiella värden, den kristna förvaltarskapstanken och den internationella solidariteten ingår i det levande idéarvet, har folkpartiet också skyldighet att driva en sådan miljöpolitik.

Marknadsekonomi underlättar en aktiv och ambitiös miljöpolitik, därför att den lättare än något annat system kan förses med effektiva styrmedel såsom t. ex. miljöavgifter och andra ekonomiska sådana som medför att dessa intressen tillgodoses på ett effektivt sätt. Därtill kommer att marknadsekonomins uppdelning mellan det enskilda näringslivets producerande och de offentliga organens kontrollerande funktion främjar en effektiv miljövård.

Det hit tillsvarande miljövårdsarbetet har i betydande utsträckning varit inriktat på sanering och reparation, att rätta till tidigare försummelser. Detta arbete är långt ifrån avslutat men efter hand måste miljöpolitiken i högre grad inriktas på förebyggande åtgärder. Det gäller att bättre anpassa samhälle, levnadsmönster och produktion till miljökraven, att se till att miljöskador inte uppstår.

Vi måste se till att ett miljötänkande genomsyrar den framtida samhällsutvecklingen. Denna måste efter hand anpassas till de ramar som ges av naturresurser och naturmiljö. Oacceptabla miljöeffekter måste begränsas och på sikt bringas att upphöra.

○ Genom resurssnålare teknologi, ändrade konsumtionsvanor och ökad återvinning kan vi begränsa slöseriet med naturresurser och därmed förknippade miljöproblem.

○ Genom mer miljövänliga produktionsprocesser, bättre reningsteknik och mer omsorgsfull lokalisering kan vi begränsa miljöpåverkan av industriell och liknande verksamhet.

○ Genom mindre användning av kemiska produkter med konstaterad eller befarad negativ miljöeffekt och striktare kontroll kan vi begränsa farorna med kemisamhället.

○ Genom mer miljövänliga produktionsmetoder, bättre anpassning till lokala naturförhållanden och ökad naturvårdshänsyn kan vi begränsa miljöpåverkan av jord- och skogsbruk.

○ Genom fler nationalparker och naturreservat, bättre skydd för växt- och djurarter och utvecklad fysisk planering kan vi begränsa utarmningen av vårt naturarv.

Folkpartiets miljöpolitik bygger på ett antal grundläggande principer. En sådan är allas ansvar för miljön: Företag, myndigheter och enskilda måste ta ett ansvar för miljövården inom det aktuella området genom att dels verka för att miljöskador undviks eller begränsas, dels svara för miljökontroll etc. En förutsättning för att denna princip skall kunna tillämpas är att kunskap om miljökonsekvenserna finns tillgängliga vid varje tillfälle, då ställning tas i en fråga där miljön kan påverkas. Detta sker bäst genom ett system med *obligatoriska miljökonsekvensanalyser*, något som för närvarande saknas i Sverige.

En annan viktig princip är att *förorenaren skall betala* (Polluter Pays Principle) som innebär att all produktion och annan verksamhet skall bära sina miljökostnader. Priset på en vara bör i princip innefatta alla kostnader i kedjan från råvara via tillverkning och konsumtion till slutlig hantering av avfallet. En viktig tillämpning av denna princip är miljöavgifter, varigenom man bl. a. kan få till stånd mer rättvisande priser på produkter, som påverkar miljön negativt, genom att dessa blir dyrare.

Andra viktiga inslag i folkpartiets miljöpolitik är decentralisering och ökat medborgarinflytande – bl. a. genom en förstärkt roll för ideella miljöorganisationer. Vidare krävs en effektiviserad miljöadministration, effektivare och bättre samordnade lagar som bl. a. ökar miljövardens tyngd gentemot andra intressen, ökad användning av utbildning och forskning som styrmedel i miljöpolitiken samt ökad betoning av det internationella samarbetet.

1.2 Miljösituationen i Sverige

För att kunna bedöma vilka som i dag är de allvarligaste miljöproblemen är det nödvändigt att utgå från problem som

- innebär oåterkalleliga effekter eller allvarliga skador på viktiga arter och ekologiska system;
- är angelägna att lösa med hänsyn till att människors livsvillkor påverkas;
- är angelägna att lösa med hänsyn till att de har stor areell omfattning, samt
- är brådskande att lösa med hänsyn till den takt med vilken de förvärras.

Med utgångspunkt från de nämnda kriterierna bör utan rangordning följande problem pekats ut som de allvarligaste i vårt land:

- Försurning av mark och vatten med stora skador på bl. a. skogen.
- Bilavgaser och trafikbuller i större tätorter.
- Hälso- och miljöeffekter av ämnen som har långsiktiga och irreversibla verkningar (t. ex. biologiskt svårnedbrytbara, ackumulerbara, toxiska, mutagena och cancerogena ämnen).
- Den bristfälliga hanteringen av avfall.
- Utarmningen av landskap, biotoper, flora och fauna.
- Förändringar av jordens klimat och risk för ökad ultraviolett strålning.
- Eutrofiering av marin miljö.

Flertalet av dessa problem är mer eller mindre förbundna med varandra, t. ex. genom att de förstärker varandras effekt.

2 Övergripande frågor

2.1 Administration

I det följande anger vi ett antal viktiga administrativa förändringar för att effektivisera miljövärdet.

2.1.1 Miljödepartement

Miljöarbetet på regeringsnivå behöver förbättras.

Det nya miljö- och energidepartementet är ingen tillfredsställande lösning. Det finns uppenbara risker att arbetet även i fortsättningen blir alltför splittrat och ineffektivt. Fortfarande ligger viktiga miljö- och därtill kopplade naturresursfrågor (t. ex. fysisk riksplanering i bostadsdepartementet) skilda från miljöfrågorna i övrigt. Fortfarande företräder inget statsråd odelat miljöintressena eftersom miljöministern samtidigt har ansvar för energifrågorna som på många sätt står i motsatsförhållande till miljövärdet.

Ett miljö- och naturresursdepartement bör därför inrättas. Därmed skulle ett statsråd få det centrala ansvaret och kunna hävda miljöfrågorna utan att tvingas till kompromisser med andra intressen. Vidare skulle man kunna uppnå en bättre samordning med övriga nordiska länder, som samtliga har miljödepartement.

†1 Riksdagen 1986/87. 3 saml. Nr Jo803

2.1.2 Statens naturvårdsverk

Naturvårdsverkets resurser har successivt urholkats, samtidigt som nya uppgifter tillkommit. Genom att personalen måste vara specialiserad kan den inte utan vidare flyttas mellan olika befattningar. Det är angeläget att naturvårdsverket på ett mer uttalat och renodlat sätt företräder miljövärdens intressen och i mindre utsträckning svarar för avvägningar mot andra intressen. Verkets instruktion bör ändras i denna riktning.

2.1.3 Länsstyrelserna

Naturvårdsenheterna har drabbats av betydande nedskärningar till följd av direktiven till länsstyrelserna att spara. Samtidigt har en rad nya uppgifter tillkommit. Detta har inneburit att lagreglerade uppgifter på många håll inte kunnat utföras. Än svårare har det varit att sköta den förebyggande miljövärdens. Situationen har nu på de flesta håll blivit ohållbar.

Vi föreslår mot den bakgrunden en förstärkning av länsstyrelsernas naturvårdsenheter. Riksdagen bör anslå ytterligare 5 milj. kr. utöver vad regeringen föreslagit. Vidare bör länsstyrelsernas instruktion och arbetsordningar ändras så att naturvårdsenheterna på ett mer kraftfullt sätt företräder miljövärdens intressen.

2.1.4 Kommunerna

Kommunerna har successivt fått ett större ansvar för miljöfrågorna. Uppgifter och befogenheter har decentraliserats i allt större utsträckning och processen fortsätter.

Det finns många fördelar med denna utveckling. Fler engageras i miljöarbetet. Det ligger ett värde i att beslut fattas nära de närmast berörda. Men det finns också problem. Ibland kan lokala exploateringsintressen strida mot miljövärdens intressen av rikskaraktär. En annan svårighet är att den kommunala organisationen och de personella resurserna inte anpassats till den förändring som pågår. Detta gör sig särskilt märkbart när det gäller den allmänna naturvården. Inget kommunalt organ har i dag ett klart angivet ansvar för dessa frågor.

Även om kommunerna själva skall ha ansvaret för sin organisatoriska uppbyggnad vill vi framhålla att den bästa lösningen i allmänhet torde vara att miljö- och hälsoskyddsnämnderna, som har ansvar för förhållandena på vatten- och luftvårdsområdena, också får ansvara för naturvården. Därmed skulle man få ett politiskt organ i kommunerna med ett samlat miljöansvar. Man skulle också få ett rationellt utnyttjande av personalen. Många kommuner har i dag anställd personal med god kompetens också för naturvårdsuppgifter. På andra håll saknas sådan personal. Det är nödvändigt att kommunerna i takt med det ökande ansvaret får inom miljösektorn rekrytera personal med biologisk och geovetenskaplig kompetens – *kommunekologer*.

2.1.5 Övriga myndigheter

En allvarlig svaghet i svensk offentlig miljövard är den påtagliga ovilja som vissa myndigheter, affärsdrivande verk m. fl. vid sidan av miljösektorn – men med uppgifter där miljön påverkas, t. ex. att ge tillstånd till eller bedriva miljöstörande verksamhet – visar i fråga om att beakta miljövardens intressen.

Det gäller både viljan att följa klara direktiv som den fysiska riksplaneringens riktlinjer och att allmänt ta det miljöansvar man kan förvänta av ett offentligt organ. Som exempel kan nämnas det sätt på vilket domänverket satt sig över miljöintressena, när det gäller de fjällnära skogarna.

2.2 Styrmedel

Det styrmedel som hittills dominerat inom miljöpolitiken är administrativ reglering. Ekonomiska styrmedel skulle kunna användas som komplement. Nya styrmedel skulle kunna bidra till större effektivitet och mindre krångel i miljövarsarbetet. Hittills har dessa styrmedel ej utnyttjats i högre grad beroende på bl. a. bristande kunskap och ideologisk blockering framför allt hos socialdemokraterna.

2.2.1 Miljöavgifter

Det finns en rad "miljökostnader" som inte räknas in i priset på en vara och som därigenom alltid får bäras av någon annan än den som producerar eller konsumerar. I stället för att betala för hela varan övervältrar konsumenten en del av kostnaden på någon annan. Sådana kostnader kan vara påtagliga, t. ex. renhållning på offentliga platser och längs vägarna. De kan också vara mer svårgripbara, t. ex. förlust av naturvärden.

Genom att använda miljöavgifter kan vi komma närmare principen att "förorenaren betalar". Miljön står då inte längre gratis till förorenarens förfogande. Varor eller tjänster som medför stora miljökostnader, vilka nu inte finns inräknade i priset, blir dyrare och därmed mindre efterfrågade. Utsläppen kan begränsas. Ekonomiska styrmedel bör därför utnyttjas i större utsträckning som komplement.

Miljöavgifter innebär att man *sätter pris på miljön*. I dag är det gratis att smutsa ner vår miljö upp till den gräns som fastställts i det tillstånd som företagen fått. Därför är det viktigt att ge företagen en morot att minska utsläppen under den högst accepterade nivån. Det kan man göra genom att sätta en avgift också på de tillåtna utsläppen. Kostar det pengar för företagen att smutsa ner blir det intressantare att ytterligare utveckla reningstekniken eller att övergå till befintlig teknik.

Miljöavgifter kan konstrueras på flera sätt. Man kan ibland mäta miljöskadorna och sätta avgifter därefter. Avgifter kan också utnyttjas i avskräckningssyfte och för att förhindra kalkylerade överträdelser av bestämmelser.

Avgiftsintäkterna kan vara specialdestinerade. Exempel på det kan vara tillsynsavgifter och en avgift på olja för att finansiera bättre oljeskydd och insatser för att minska försurningens effekter, t. ex. kalkning av sjöar.

De kan också vara generella. Viss verksamhet kan sägas medföra miljöskador som är svåra att mäta eller definiera. Avgifterna kan då gå till miljövårdssektorn eller statskassan.

○ *Regeringen bör snarast utarbeta förslag om miljöavgifter på i första hand direkta utsläpp av svaveldioxid, kväveoxider och organiska lösningsmedel i luft samt av kväveföreningar och klorerade ligninrester i vatten.*

○ *Förslag att avgiftsbelägga deponering och förbränning av avfall (som i Danmark) samt freonanvändning bör också utarbetas med högsta prioritet.*

○ *Gödsel- och bekämpningsmedelsavgifterna bör höjas.*

○ *Det är också angeläget att ytterligare studera frågan om en miljöfond finansierad med avgifter som kan användas för sanering och andra miljöskyddsåtgärder där ingen direkt ansvarig finns.*

2.2.2 Miljökonsekvensanalyser

En av de allvarligaste bristerna i svensk miljöpolitik är att vi saknar ett obligatoriskt och heltäckande system för miljökonsekvensanalyser. Därmed finns ingen garanti att miljökonsekvenserna är utredda och redovisade innan ett offentligt organ beslutar om en åtgärd som direkt eller indirekt påverkar miljön. Ofta krävs mer utredning för att få ett område fredat än för att få förstöra dess naturmiljö för all framtid.

Sverige håller här på att halka efter i den internationella utvecklingen på ett anmärkningsvärt sätt. Visserligen görs i allmänhet ordentliga utredningar i samband med prövning enligt vissa lagar, särskilt på miljö- och planområdet (t. ex. tillståndsprövning enligt miljöskyddslagen och lokaliseringsprövning enligt byggnadslagen), men på andra viktiga områden är utredningarna otillräckliga eller saknas helt. Här kan nämnas tillstånd till ingrepp i miljön som ges enligt icke-miljövårdsinriktade lagar (t. ex. jordbruks- och skogsolitik) samt beslut om medelsanvisning (t. ex. den s. k. 5:3-satsningen i skogsbruket och trädesbidraget i jordbruket).

Ett system med obligatoriska miljökonsekvensanalyser bör införas i Sverige. En utredning bör tillsättas med uppgift att föreslå den närmare tekniska, juridiska och administrativa utformningen. Ett minimikrav måste vara att miljökonsekvenserna av ett beslut redovisas på samma sätt som sker för de ekonomiska konsekvenserna. Det får inte vara så, att det många gånger krävs mer utredning för att få ett område fredat än att få förstöra dess naturmiljö för all framtid.

2.2.3 Samordnad miljölagstiftning

Som framgår av Svenska naturskyddsföreningens förslag till ny naturskyddslag är de olika lagarna på miljöområdet dåligt samordnade. Vissa områden är inte alls lagreglerade. Det gäller främst de ekologiska effekterna av radioaktiv strålning. Andra täcks av mer än en lag med olika ambitionsnivåer: det gäller kravregler som t. ex. vattenlagen och naturvårdslagen i fråga om hydrologiska ingrepp. Det är angeläget att luckorna fylls

igen och att de olika lagarna bringas i harmoni med varandra. Detta bör ske så att de från miljövärdssynpunkt fördelaktigaste kravreglerna tillämpas överallt.

Den ovan nämnda utredningen bör ha till uppgift att föreslå hur en bättre samordning av lagstiftningen på miljövärdsområdet skall kunna ske.

Mot. 1986/87

Jo803

3 Miljöskydd

3.1 Miljöskydd vid industriproduktion

Betydande insatser har gjorts under det senaste decenniet för att minska industriutsläpp av vatten- och luftföroreningar. Framst gäller det sådana föroreningar som förekommer i stora mängder och som är relativt lätta att identifiera och åtgärda, t. ex. organiskt material i vatten samt stoft och svaveldioxid i luft. Långtgående åtgärder har också vidtagits mot utsläpp av vissa särskilt allvarliga miljögifter, främst kvicksilver.

Däremot har arbetet inte kommit lika långt när det gäller s. k. specifika föroreningar. Det förekommer betydande utsläpp av ett stort antal komplexa kemiska ämnen som är dåligt kända både vad gäller sammansättning, utsläppsmängder och effekter på miljön. I många fall är miljökonsekvenserna sannolikt betydande. Ett exempel på sådana föroreningar med svåra miljökonsekvenser – där krafttag för att begränsa och på sikt helt eliminera utsläppen är nödvändiga – är klorerade ligniner från skogsindustrin.

De miljöskyddande åtgärderna inom industrin har till största delen drivits fram med hjälp av miljöskyddslagens bestämmelser. Arbetet har i betydande utsträckning vägläts av principen om bästa tillgängliga teknik.

Dagens miljöproblem är till stor del en följd av den tekniska och industriella utvecklingen i kombination med en alltför svag miljöpolitik. Motsvarande behöver inte gälla för framtiden. Med hjälp av vetenskap och ny teknik kan många miljöproblem lösas. Det finns en rad inslag i den tekniska utvecklingen som kan främja en resurssnål och miljövänlig industriproduktion.

Följande krav är angelägna att ställa på det framtida miljöskyddet vid industriproduktion:

Industriprocesserna bör så långt det är möjligt vara slutna. Det innebär att t. ex. vatten, processkemikalier och avfall tas till vara, behandlas och återanvänds. Man bör i minskad utsträckning förlita sig till en reningsanläggning i slutet av en industriprocess. Därmed kan de direkta miljökonsekvenserna i omgivningen minimeras.

För att främja en sådan utveckling krävs också på kort sikt reformer när det gäller det industriella miljöskyddet. Exempel på åtgärder som därvid bör komma till stånd är skärpt lagstiftning, ökad kontroll och tillsyn av miljöfarlig industriell verksamhet, ökad tyngd åt miljövärdintressena vid avvägning mot industriintressen och förbättrad process- och reningsteknologi.

En första grovstädning har gjorts för att minska de totala utsläppen. *Nu måste de många mindre utsläppen av farliga föroreningar angripas. Mil-*

jökragen bör också i större utsträckning relateras till förhållandena i det område som påverkas av utsläppen.

Utveckling av resurssnål och miljövänlig teknik bör särskilt stimuleras. En hög nivå på vetenskaplig forskning och tekniskt utvecklingsarbete är en grundläggande förutsättning också för naturresurs- och miljöpolitiken.

En stor del av ansvaret för den förbättrade industriella miljöskyddspolitik, som vi här förordar, ligger på regeringen och de berörda myndigheterna. Minst lika viktigt är dock att *regeringen genom prejudicerande beslut och på andra sätt slår fast miljöskyddets tyngd gentemot andra intressen.*

Tillsynen är en svag länk i miljöskyddsarbetet. Den fungerar ofta dåligt både där ansvaret ligger på länsstyrelsernas naturvårdsenheter och där det ligger på kommunernas miljö- och hälsoskyddsnämnder. Orsakerna är flera, t. ex. brist på personal och andra resurser, brister i lagsiftningen och bristande politisk uppbackning av tillsynsorganen.

Den av regeringen införda provnings- och tillsynsavgiften har visat sig få mycket negativa konsekvenser. Nu går alltför mycket tid åt till att administrera avgiften. Tillsynsavgifterna enligt nuvarande utformning försvårar dessutom naturvårdsenheternas arbete. Från folkpartiets sida har i olika sammanhang begärts en ny konstruktion av avgiften. Ett nytt system kan exempelvis bygga på en schablonavgift antingen i kronor eller i procent av företagets omsättning.

Tillsynen måste ges ökade resurser. Det är vidare nödvändigt att skärpa miljöskyddslagen. Den har visat sig fungera dåligt och bör omprövas på flera punkter. Detta gäller t. ex. sanktionsbestämmelserna, där bl. a. miljöskyddsavgiften har visat sig vara ett omständigt, arbetskrävande och föga effektivt miljöpolitiskt instrument. Det ekonomiska sanktionssystemet måste bli effektivare och mer kännbart för den som bryter mot lagen.

För att ett företag i dag skall kunna åläggas att betala miljöskyddsavgift räcker det inte att bevisa att det har brutit mot miljökraven. Det måste dessutom bevisas att företaget haft ekonomisk vinning av utsläppet och att föreningen orsakat betydande skada. Detta är synnerligen svårt att bevisa vilket är orsaken till att detta sanktionsmedel nästan aldrig har använts.

Miljöskyddsavgift bör automatiskt utgå när ett företag överskridit de uppsatta gränserna. Har det väl brutit mot de uppsatta kraven skall skadan anses vara skedd. Parallellen med fortkörningsböter är tydlig; den som överträtt en hastighetsbestämmelse är skyldig. Det behöver inte bevisas att det enskilda fallet inneburit trafikfara.

Utsläppskontrollen bör i ökad utsträckning kompletteras med recipientkontroll där bl. a. biologiska metoder utnyttjas.

3.2 Åtgärder mot försurning

Försurningen måste hejdas. Mark, vatten och levande organismer har drabbats och drabbas alltjämt hårt. Skogsdöden framstår alltmer som ett allvarligt hot som också har direkta ekonomiska konsekvenser av stor betydelse. Trots betydande miljöskyddsinsatser har problemen under en

följd av år bara förvärrats i vårt land, främst beroende på nedfall som kommer från utländska källor.

I mitten av 1970-talet var den svenska andelen av svavelnedfallet i genomsnitt ca 25 %. I dag har den sjunkit till ca 10–15 % som en följd av minskade utsläpp. I fråga om kväveoxider är den inhemska andelen däremot betydligt större.

Reduktionen av svavelutsläppen med 30 % som flertalet europeiska länder har förbundit sig att göra till i början på 1990-talet måste ses som en första etapp. Den är helt otillräcklig för att lösa försurningsproblemen. Efter hand som kunskaperna om dessa frågor ökat, har nödvändigheten av att radikalt minska utsläppen av såväl svavel- som kväveföreningar framstått allt tydligare.

Det är nödvändigt med intensifierad forskning om försurningen. Luftföroreningarnas betydelse i sammanhanget är emellertid så väl kända att ytterligare en rad konkreta åtgärder redan nu kan – och måste – vidtas.

Folkpartiets förslag för att bekämpa luftföroreningar och försurning är ett omfattande program med åtgärder både på internationell och nationell nivå.

3.2.1 Internationella åtgärder

Den svenska regeringen bör väcka talan mot Storbritannien och Polen vid Internationella domstolen i Haag. Av det svavelnedfall som sker över Sverige härstammar ca 40 000 ton från Storbritannien och ca 60 000 ton från Polen. Dessa länder vägrar också skriva under internationella avtal med åtaganden att begränsa svavelutsläppen. Det finns mot den bakgrunden skäl att pröva om dessa länders föroreningar av andra länders territorier strider mot folkrätten.

Riksdagen beslöt 1985 att *upphygandet av en internationell luftvårdsfond genom avgiftsuttag på fossila bränslen skulle övervägas av regeringen.* Eftersom detta beslut ännu inte effekterats – vilket är anmärkningsvärt – bör riksdagen än en gång uttala sig för en sådan fond vars syfte är att underlätta investeringar i reningsanläggningar.

Ett närmare tekniskt och ekonomiskt samarbete med Polen på miljöskyddsområdet bör övervägas. För att snabbt få till stånd nödvändiga åtgärder i Polen kan det vara motiverat med direkta svenska investeringar i form av t. ex. filteranläggningar. Ett bilateralt samarbete av det här slaget bör särskilt övervägas om den föreslagna fonden inte kommer till stånd eller drar ut på tiden.

Sverige spelar en alltför passiv roll i det internationella miljövärdssamarbetet, bl. a. när det gäller luftföroreningar och försurning. *En markant ökad aktivitet, bl. a. inom ECE:s konvention om gränsöverskridande luftföroreningar, är nödvändig om vi skall kunna få till stånd överenskommelser om mer långtgående nedtrappningar av utsläppen inom rimlig tid.* Att arbeta för sådana överenskommelser måste vara en huvuduppgift för svensk miljöpolitik under de närmaste åren.

Internationella försurningssekretariatet gör viktiga insatser för att sprida information i andra länder om vad som håller på att hända i Sverige.

3.2.2 Minskade inhemska utsläpp

Målsättningen att minska de inhemska utsläppen av svaveldioxid med minst två tredjedelar och av kvävedioxider med hälften sett över perioden 1980 och 1995 bör slås fast. Denna målsättning är i fråga om kväve betydligt högre än den av riksdagen fastlagda, vilket bör beaktas i naturvårdsverkets och energiverkets pågående arbete med att utarbeta ett särskilt program för minskning av kväveutsläppen. Vidare bör åtgärder vidtas mot andra försurande utsläpp som klorväte från industrier och dräneringsvatten från gruvavfall.

Minskningen av utsläppen måste fortsätta också efter 1995 eftersom de angivna nivåerna är för höga i förhållande till vad naturen tål. Sannolikt krävs en minskning av Europas svavelutsläpp med 80–90 % och kväveutsläpp med 70–80 % för att skadorna på mark, vatten och skog skall kunna stoppas.

För att nå det angivna målet bör i första hand följande åtgärder vidtas:

○ *Energispar- och oljeersättningsprogrammen bör fortsätta och intensifieras*, bl. a. genom att på ett mer uttalat sätt än hittills presenteras som viktiga instrument i kampen mot luftföroreningar och försurning.

○ *Kolanvändningen bör vara begränsad och miljökraven vid kolförbränning stränga.* Den tekniska utvecklingen av koltekniken går nu snabbt. Det bör vara möjligt att ytterligare skärpa kraven när det gäller svavelutsläpp. Ett mål för de närmaste två åren är att få ned gränsvärdet till 0,05 g svavel per MJ bränsle. Vidare bör låga gränsvärden för kväveoxidutsläpp vid kolförbränning fastställas. Berörda myndigheter bör utarbeta förslag där- om.

○ *Det bör slås fast att industrins svaveldioxidutsläpp skall halveras inom tio år.* För att så skall kunna ske måste bl. a. gällande tillstånd enligt miljöskyddslagen omprövas i ett betydande antal fall. Detta kan ske inom ramen för nuvarande prövningsordning.

○ *Högsta tillåtna svavelhalt i tjock eldningsolja bör snarast möjligt sänkas från 1 till 0,5 %.* Därmed skulle svaveldioxidutsläppen minska med ca 20 000 ton per år. Sänkningen kan ske genom att vi bl. a. går över till att använda huvudsakligen lågsvavlig Nordsjöolja (utan att blanda den med högsvavlig Mellanösternolja som nu sker) under den tid det tar att bygga ut erforderlig avsvavlingskapacitet i de svenska raffinaderierna.

○ *Högsta tillåtna svavelhalt i tunn eldningsolja bör sänkas från 0,3 till 0,1 %.*

○ *Låga gränsvärden för utsläpp vid förbränning av biobränslen i större anläggningar bör fastställas.*

○ *Problemen med avgasutsläppen från tunga dieselfordon måste lösas.* Regeringen bör redovisa plan för övergången till de s. k. Kalifornienkraven. Därigenom sänks utsläppen av kväveoxider med 40–50 % i jämförelse med dagens svenska krav.

○ *Det är angeläget att metoder utvecklas som gör det möjligt för ägare till äldre bilar att övergå till förbättrade reningssystem. Ett genomförande av avgasreningen för bensindrivna bilar kommer att ta lång tid eftersom befintlig bilpark inte förses med avgasrening. Möjligheten att genom ekonomisk stimulans stödja sådan övergång bör utredas. Vi utgår från att regeringen kommer med förslag i enlighet med det riksdagsbeslut som mot socialdemokraternas vilja fattades i slutet av hösten 1986.*

○ *Tillsynen av att nu gällande avgasregler efterlevs förbättras genom att avgasutsläppen ägnas större uppmärksamhet vid den obligatoriska kontrollbesiktningen. Eftersom utsläppen ökar med högre hastighet är det också nödvändigt att förstärka kontrollen av att gällande hastighetsgränser inte överskrids.*

○ *Möjligheterna att föra över långväga godstransporter till järnväg bör utnyttjas liksom möjligheterna att avlasta tätortskärnorna från trafik. Därigenom kan påtagliga förbättringar när det gäller luftföroreningar och försurning uppnås. Denna aspekt bör väga tungt vid kommande trafikpolitiska överväganden.*

3.2.3 Övriga åtgärder

De viktigaste åtgärderna för att få bukt med försurningen är att angripa utsläppen. Men eftersom vi under överskådlig tid kommer att få dras med försurande nedfall är också en rad andra åtgärder nödvändiga för att dämpa effekterna i naturen. Sådana åtgärder är:

○ *Den pågående minskningen av andelen löv- och blandbestånd i den svenska skogen bör upphöra, bl. a. genom att statsbidrag inte utgår till avveckling av s.k. 5:3-skogar. Även om frågan inte är helt utredd, finns många tecken på att lövträd är mindre känsliga för och ökar ett skogsbestånds motståndskraft mot luftföroreningar och försurning. Vidare bör åtgärder vidtas mot kväveförorening från jordbruket som ökar försurningen och skogsdöden.*

○ *Det är nödvändigt att kalka värdefulla sjöar och vattendrag om de skall räddas undan försurning och bibehålla sitt biologiska liv i avvaktan på att det sura nedfallet minskar. Det finns dock vissa frågetecken när det gäller de långsiktiga effekterna av olika kalkningsmetoder. Dessa bör utredas av naturvårdsverket snarast möjligt.*

○ *En övergång till kalk som fällningskemikalie i kommunala avloppsreningsverk bör stimuleras.*

3.3 Skydd av kusthaven

Situationen i våra kusthav har gett upphov till ett flertal larmrapporter de senaste åren och ter sig på många sätt utomordentligt oroande. Övergödning genom kväve ger upphov till syrebrist och döda bottnar. Halten miljögifter är hög vilket bl. a. drabbat det högre djurlivet hårt. Föroreningar med allvarliga biologiska skadeverkningar släpps ut i stor skala från t. ex. skogsindustrin. Fiskeresurserna överutnyttjas i viktiga avseenden.

3.3.1 Övervakning och kartläggning

Miljöövervakningen av kusthaven är otillräcklig och måste förbättras. För att kunna följa miljöförändringar är det nödvändigt att vi har ett tillräckligt antal fasta provningsstationer, där prover regelbundet tas. De svenska insatserna är otillräckliga särskilt i fråga om intensivprovtagning med korta intervaller i Östersjön, där vi ligger klart efter övriga berörda länder. Vidare behövs en utökad marinbiologisk forskning.

En utökad och bättre samordnad kartläggning av våra kusthav måste komma till stånd. Den bör omfatta såväl naturförhållanden som grad av påverkan och till att börja med främst inriktas på att identifiera särskilt föroreningskänsliga havsområden.

För att på ett lättillgängligt och överskådligt sätt presentera viktiga fakta om våra kusthav när det gäller biologi, hydrologi, vattenförhållanden, föroreningskänslighet, föroreningsbelastning m. m. skulle en marin atlas vara av värde. Regeringen bör uppdra åt berörda myndigheter att påbörja arbetet med en sådan.

3.3.2 Internationellt samarbete

Det internationella samarbetet kring våra kusthav måste förstärkas. Det gäller såväl undersökningar och miljöövervakning som konkreta åtgärder för att minska föroreningsstillförseln m. m. Samarbete pågår bl. a. inom ramen för Helsingforskonventionen, men ett intensivare sådant är nödvändigt både med de andra Östersjöstaterna och med länderna kring Nordsjön/Västerhavet. Nordsjön bör jämföras med Östersjön vad gäller internationella överenskommelser. Kraftfullare svenska insatser på detta område måste komma till stånd.

Fångsten av fisk och skaldjur måste anpassas till den långsiktiga avkastningsförmågan. Som det nu är bedrivs fisket utan att tillräcklig hänsyn tas till fiskbeståndets bärkraft. Vi har helt nyligen åter sett exempel på bristande biologiska hänsyn när fiskerikommisionen för Östersjön inte lyckades fastställa högsta tillåtna fångstmängder för torsk och lax under 1987.

Även här är ett kraftfullare svenskt agerande nödvändigt.

3.3.3 Stoppa tillförsel av föroreningar och gifter

Handlingsprogram bör upprättas för de mest föroreningskänsliga områdena utmed våra kuster med konkreta förslag till insatser för att minska tillförseln av föroreningar.

Det är nödvändigt att spridningen av svårnedbrytbara, miljöfrämmande ämnen, typ klorerade kolväten, begränsas ytterligare. Trots svenska åtgärder redan för mer än tio år sedan för att begränsa PCB-användningen, minskar halterna i Östersjön oroande långsamt. Här krävs ett ökat internationellt samarbete men också ytterligare insatser inom landet.

Ett totalförbud mot all användning av PCB måste införas och regeringen agera kraftfullt för att motsvarande restriktioner snarast möjligt införs i

övriga stater runt Östersjön. Liknande krav bör ställas för andra klorerade substanser och giftiga tungmetaller.

Utsläppen av en stor mängd svårnedbrytbara substanser från massaindustrierna – främst blekeriprocesserna – längs Östersjöns, Bottenhavets och Bottenvikens kuster är mycket oroande. Kraftfulla åtgärder för att omedelbart väsentligt minska och efter hand helt eliminera dessa utsläpp – bl. a. klorerade ligninrester – är nödvändiga. Ytterligare forskning om omsättning och effekter av klorerade ligninrester är angelägen, men vi kan inte vänta längre med insatser. Utvecklingen av slutna massblekerier måste påskyndas. Dessutom bör användningen av oblekt papper på olika sätt stimuleras. Regeringen bör i samråd med industrin ta erforderliga initiativ.

Spridningen av andra högiftiga ämnen som t. ex. dioxin är ett ytterst allvarligt miljöproblem. Förhöjda halter av dioxin har konstaterats i Östersjöns vatten och nyligen noterades höga halter i undersökta krabbor på västkusten. En källa för dioxinutsläpp är sopförbränningen, där långtgående miljöskyddsåtgärder är nödvändiga. Målet måste vara att utsläpp av dioxin helt stoppas, vilket också innebär insatser mot andra föroreningskällor, t. ex. stålverken.

3.3.4 Stoppa övergödningen

Gödningen av våra havsområden blir ett allt allvarigare problem. I Östersjön är allt vatten under 100–150 m syrefritt och praktiskt taget dött. På västkusten har larmrapporterna duggat tätt de senaste åren. I början av 1980-talet såg det ut som om det ännu var i huvudsak ett regionalt problem i Laholmsbukten, men nu sprider sig de syrefria områdena i hela Kattegatt. Längs Danmarks kuster är mycket stora områden påverkade. Allt tyder på att kväveutsläppen från olika källor främst jordbruket är huvudorsaken till detta problem, åtminstone på västkusten. Nu krävs snabba och kraftfulla åtgärder.

○ Förklara hela Kattegatt som föroreningskänsligt område med särskilda restriktioner för alla skadliga utsläpp.

○ Begränsa kväveläckaget från jordbruket genom minskning, bättre dosering etc. av kvävegödslingen (inkl. stallgödsel).

○ Regeringens åtgärd att tillfälligt minska produktionsöverskottet i jordbruket genom att betala bönderna för att lägga 100000 ha åkerjord i träda bör avbrytas. När åkerjorden ligger i träda ökar sannolikt gödningen av havsområdena ytterligare, eftersom läckaget av kväve ökar. Det nuvarande trädesbidraget bör i stället användas för att stimulera odling av mellangrödor som kan suga upp kvävet.

○ Handlingsprogram för bl. a. minskat kväveläckage, liknande det som nu upprättats kring Ringsjön och Laholmsbukten, bör komma till stånd för hela västkusten.

○ Gödselmedelsavgiften bör höjas så att den medför en påtaglig minskning av kvävegödslingen. En annan åtgärd mot kväveläckaget som bör nämnas är återställande av odling av naturliga hydrologiska förhållanden

(våtmarker, ursprungliga vattendrag etc.) m. m. Därigenom fås också väsentliga förbättringar av vattenkvaliteten i yt- och grundvatten.

○ *Kväveutsläppen från kommuner, industrier m. fl., måste minska bl. a. genom så långtgående kvävereduktion som möjligt vid reningsverken. Det är i dag tekniskt möjligt att åstadkomma åtminstone 70–80 procent s reduktion.*

○ *De luftspridda kväveföreningarna genom reducerade kväveutsläpp i luften måste minska (se avsnitt 3.2.)*

Även om vi varit förskonade från större oljeutsläpp under senare tid och oljeskyddet kraftigt förbättrats, får vi inte slå oss till ro med vad som utträttats på detta för våra kusthav så viktiga område. Vi måste fortsätta ansträngningarna att minska riskerna för och konsekvenserna av oljeutsläpp.

För att de nödvändiga insatserna mot övergödningen skall få erforderlig omfattning föreslår vi att 5 milj. kr. avsätts för naturvårdsprojekt i jordbruket under anslaget Särskilda projekt på miljövårdens område. Ytterligare 5 milj. kr. bör samtidigt avsättas för hotade områden såsom Kattegatt.

3.3.5 Naturskydd

Inom vissa områden, främst Öresund och kring Gotska Sandön, är sand sugning ett hot mot den marina miljön.

Ytterligare marina reservat o. d. måste inrättas. Det gäller t. ex. Salvorev med kringliggande vatten och vattnen kring Gotska Sandöns nationalpark. Vidare behöver flera områden skyddas i Stockholms skärgård och på västkusten (inkl. grunda vikar av stort biologiskt värde). Syftet är att skydda havsmiljön i dess helhet (inkl. fauna och flora) mot bl. a. direkta ingrepp och att skapa en fristad för känsliga arter.

Den allvarliga situationen för sälstammarna i Östersjön kräver en rad kraftfulla åtgärder. Ovan har rests krav på insatser för att minska giftutsläpp av olika slag och krav på flera skyddsområden. För att återskapa en livskraftig sälstam är det dessutom av allt att döma nödvändigt att hjälpa upp den naturliga förnyringen med uppfödning och utsättning av jämförelsevis giftfria sälungar.

Tumlaren, som ännu på 1950-talet kunde ses ända upp i Stockholms skärgård, är nu helt försvunnen från Östersjön och är även sällsynt på västkusten. Orsakerna till dess snabba försvinnande är inte klarlagda. Det är angeläget att dessa klarläggs och möjligheterna att vända utvecklingen studeras.

De genetiska resurserna är en mycket viktig naturtillgång, som inte får reduceras eller förlösas. Även den genetiska variationen inom arterna måste bevaras. Lokala raser av t. ex. fisk har ofta utvecklat en långtgående anpassning till sin miljö. Flera arter, t. ex. lax och laxöring, har redan drabbats av en genetisk utarmning som en följd av bl. a. vattenkraftsbyggnaden. Utplantering bör därför endast ske med s. k. älveget material. För att förhindra fortsatt utarmning av i första hand fiskbestånden, krävs ökade insatser från berörda myndigheter, bl. a. genom att underlätta upp rättande av genbanker.

3.4 Hot mot atmosfären

Flera miljöhot, som drabbar atmosfären och därigenom får globala konsekvenser, har kommit att spela en viktig roll i miljödebatten under senare år.

Ett sådant globalt miljöhot är den pågående ökningen av atmosfärens koldioxidhalt som en följd av i första hand förbränning av fossila bränslen. Den innebär bl. a. höjd temperatur (drivhuseffekten).

Med nuvarande ökningstakt kan vi redan inom ett par decennier få märkbara förändringar av jordens klimat, med bl. a. en högre havsnivå som resultat. Vi kan nu inte längre bortse från detta miljöhot. Vi måste på ett mer aktivt sätt arbeta för att koldioxidfrågan får en sådan plats i det internationella miljöarbetet – bl. a. inom UNEP – som dess vikt motiverar. Vi måste intensifiera ansträngningarna att genom forskning förbättra prognoserna för vad som håller på att ske, studera åtgärdsalternativ, utarbeta åtgärdsstrategier etc.

Slutligen måste vi redan nu låta koldioxidhotet få genomslag i vår energipolitik på ett mer uttalat sätt än hittills, främst genom en fortsatt minskning av förbränningen av fossila bränslen. Regeringen bör upprätta ett långsiktigt handlingsprogram för minskning av koldioxidutsläppen.

Ett annat globalt miljöhot är uttunning av det skyddande ozonlagret på hög höjd i atmosfären. Här måste kraftfulla miljövårdsåtgärder komma till stånd omedelbart. Vi hänvisar till avsnitt 4, där freonproblemet tas upp, och till avsnitt 3.2, där utsläpp av kväveföreningar m. m. behandlas. Dessa kan också skada ozonlagret.

4 Produktkontroll

Produktkontrollen har nyligen fått en ny lagstiftning och en ny organisation. Eftersom vi anser att erfarenheterna härav bör avvaktas innan förslag till förbättringar läggs fram, nöjer vi oss här med att ta upp två frågor där omedelbara åtgärder erfordras.

4.1 Freoner

Mänskliga aktiviteter av olika slag påverkar för närvarande de kemiska processerna i atmosfärerna kring jorden. Detta medför bl. a. att ozonlagret i stratosfären bryts ned, med följd effekter på klimat, hälsa och miljö. En av de väsentligaste faktorerna när det gäller nedbrytningen av ozonskiktet är utsläppen av fullständigt halogenerade klorfluoralkaner – i internationella sammanhang kallade CFC, i Sverige vanligen kallade freoner efter handelsnamnet på en av produkterna. Dessa utsläpp har också väsentlig betydelse för den s. k. drivhuseffekten, som påverkar jordens klimat.

Freon förstör de ozonmolekyler som i stratosfären bildar ett skyddande skikt mot solens ultraviolettera strålar. Den ökade mängd UV-strålning som når jordytan redan vid en måttlig minskning av ozonlagret orsakar bl. a. en ökning av antalet hudcancerfall hos människan, att många viktiga jord-

bruksväxters produktion minskar och att produktionen av växtplankton i vattnet minskar kraftigt.

De kemiska händelseförloppen i atmosfären är inte fullständigt kända, men att freonet är den viktigaste orsaken till ozonlagrets nedbrytning står klart. En mycket oroande utveckling har skett de senaste åren, med en kraftig uttunning av ozonlagret, dels över Antarktis, dels över delar av norra halvklotet, bl. a. Skandinavien – de s. k. ozonhålen. Vid mätningar 1985 fick man värden som är de lägsta man någonsin observerat. Detta kan tyda på att de ozonförstörande processerna går ännu snabbare än man hittills trott.

Ett stort problem när man beräknar freonutsläppens effekter är den tidsförskjutning som finns mellan användning och påverkan. I en del processer där freon används går ämnet direkt ut i luften, medan det i andra fall kan bli kvar i produkten under varierande tid. Utsläppet kan då ske gradvis under en lång period eller komma först när produkten förstörs. Denna tidsförskjutning kan vara så lång som 100 år. Vidare tar det lång tid från några år till flera decennier för de utsläppta freonerna att nå upp i stratosfären och påverka ozonlagret. Båda dessa tidsförskjutningar gör att nedbrytandet av ozonlagret kommer att fortsätta och kanske t. o. m. öka ännu lång tid efter att nyanvändning av freon upphört.

Drivhuseffekten, dvs. att temperaturen på jorden höjs genom ändrad gassammansättning i atmosfären, beror till större delen på utsläpp av koldioxid vid förbränning av fossila bränslen. Att freon har betydelse även för detta, trots den jämfört med koldioxidutsläppen mindre utsläppsmängden, beror på att varje freonmolekyl har 10 000 gånger högre "drivhuseffekt" än koldioxidmolekylerna.

Den totala årliga freonanvändningen i världen är nära 1 000 000 ton. Av detta använder de industrialiserade länderna den helt dominerande delen. I Sverige används ca 5 000 ton/år. Ökningen är för närvarande 4%/år. De framtidsscenarioer som de senaste tio åren gjorts för att bedöma hoten mot ozonlagret har oftast utgått från konstant användning av freon. När nu användningen ökar blir hotbilden allvarligare. Det är anmärkningsvärt att freonanvändningen ökat under 1980-talet trots förbud mot användning i sprayförpackningar och en vid spridning av information om miljöriskerna. Detta förhållande är ett klart underbetyg åt svensk produktkontroll.

Freoner används som drivmedel i sprayförpackningar, som jäsmedel i hård och mjuk skumplast till möbler, fordon, isoleringsändamål som kylmedium i kylanläggningar och värmepumpar samt som lösnings- och avfettningsmedel. Den största ökningen sker inom tillverkningen av hård skumplast. Man kan också förvänta sig att nya användningsområden skall tillkomma.

Det finns goda möjligheter att återvinna freon eller ersätta användandet med nya processer och/eller produkter.

Sverige har, tillsammans med ett stort antal länder, innefattande alla de stora freonanvändarna, undertecknat Wienkonventionen för skydd av ozonskiktet. Undertecknade stater åtar sig att vidta lämpliga åtgärder inom forskning, information, lagstiftning m. m. för att skydda människors hälsa och miljön mot skadeeffekter till följd av mänsklig verksamhet som föränd-

rar eller kan tänkas förändra ozonskiktet. Sverige måste på ett helt annat sätt än för närvarande vara pådrivande i riktning mot mer kraftfulla åtgärder inom ramen för denna konvention. Vi anser att läget vad gäller freoner är synnerligen allvarligt både nationellt och internationellt. Ett förstörande av ozonlagret kan utplåna mycket av livet på jorden, inkl. mänskligheten. För att förhindra att detta sker och för att begränsa skadeverkningarna måste drastiska åtgärder omedelbart vidtas. Målet bör vara att helt upphöra med nyanvändning av freon mycket snart samt att begränsa utsläppen från befintlig freon så långt det är möjligt.

Statens naturvårdsverk anger i sin rapport till regeringen om freoner i Sverige att lägsta rimliga ambitionsnivå är att stoppa ökningen av freon-användningen, dvs. konstant användningsnivå. Denna ambitionsnivå skulle innebära fortsatta stora utsläpp av freon och ett fortsatt förstörande av ozonlagret, vilket är helt oacceptabelt.

Alla möjligheter måste utnyttjas för att minska freonutsläppen. Den ideella miljörelsen har både nationellt och internationellt krävt 85 % minskning av utsläppen inom fem år och i princip ett totalt upphörande av freonanvändning inom tio år. Detta krav bör vara riktmärket för de svenska ansträngningarna att lösa freonproblemet.

Användning av freon inom nya verksamhetsområden får ej tillåtas. Verksamheter som utnyttjar freon måste också under övergångsperioden minimera utsläppen genom bättre kontroll, återvinning av freonet m. m.

Förutsättningar måste skapas för återvinning av det freon som även efter nyanvändningsstoppet finns ute i färdiga produkter.

Regeringen bör upprätta ett handlingsprogram (inkl. tidsplan) för åtgärder mot freonproblemet där ambitionsnivån bestäms av det angivna riktmärket. Ytterligare restriktioner mot freonanvändning bör omedelbart komma till stånd, där så är möjligt, och kompletteras med bl. a. information till allmänheten om olika produkters betydelse för freonutsläppen.

4.2 Kemikalieanvändning i jordbruket

Vi ansluter oss till riksdagens tidigare uttalande om en halverad användning av bekämpningsmedel i jordbruket. Även i fråga om kvävegödsling är en kraftig minskning nödvändig vilket vi framför i avsnitt 3.3. I båda fallen bör ytterligare användning av ekonomiska styrmedel komma till stånd.

Därutöver anser vi att användning av stråforkortningsmedel i jordbruket bör förbjudas. De direkta miljöeffekterna är inte klarlagda på det sätt som man bör kräva i dag. Genom att möjliggöra ökade kvävegivor bidrar de indirekt i hög grad till utläckaget av kväve. Därutöver ökar de det spannmålsöverskott som måste exporteras till förlustpriser.

4.3 Avfall och återvinning

Avfallsfrågorna, utnyttjandet av naturresurserna och möjligheten att så långt som möjligt uppnå en fungerande återvinning blir alltmer angelägna. De avfallsmängder som årligen uppkommer kan uppskattas till nedanstående volymer:

- Hushållsavfall ca 2,5 miljoner ton
- Affärs- och kontorsavfall (allmänt industriavfall) ca 3,5 miljoner ton
- miljöfarligt avfall ca 0,5 miljoner ton
- gruvavfall 10–15 miljoner ton
- slam från reningsverk ca 2,5 miljoner ton (10 % torrsubstans)
- jordbruksavfall o. d. ca 2,5 miljoner ton.

Om de avfallsvolymer som uppkommer årligen i Sverige uttrycks i volym i stället för vikt får vi ca 17 miljoner kubikmeter hushållsavfall och 18 miljoner kubikmeter allmänt industriavfall. Sammantaget uppgår allt avfall i Sverige årligen till i runda tal 50 miljoner kubikmeter. Denna avfallsvolym skulle om den gjordes 1 meter hög täcka en yta av $7 \times 7 \text{ km}^2$. På tio år skulle avfallet med samma höjd täcka en yta av $22 \times 22 \text{ km}^2$.

Man kan av dessa siffror lätt få en uppfattning om avfallsproblematikens areella vidd. Att lösa våra avfallsproblem genom deponering kräver således tillgång till stora markarealer. Det förtjänar också påpekas att energiproduktion med kol eller andra fasta bränslen ger upphov till avfall i form av aska och ofta också avsvavlingsprodukter. Även dessa avfallslag bör tas med i bilden.

Sverige saknar i dag lagstiftning som innehåller generella krav på återvinning. Sådan lagstiftning skulle kunna påskynda utvecklingen mot slutna system vid tillverkning, samverkan mellan olika tillverkningsindustrier samt sådan sammansättning av produkter att återvinning underlättas. Den lagtekniska utformningen måste utredas närmare. Det lämpligaste är troligen att komplettera miljöskydds- och produktkontrollagstiftningen. En sådan lagstiftning skulle kunna påskynda utvecklingen mot slutna system vid tillverkning, samverkan mellan olika tillverkningsindustrier och en sådan sammansättning av produkter att återvinning underlättas. Miljöavgifter bör användas för att fördyra produkter vars hantering som avfall orsakar särskilda miljöproblem.

Speciell uppmärksamhet bör ägnas åt det miljöfarliga avfallet och inte minst det problem som den omfattande deponeringen av miljöfarligt avfall vid SAKAB i Närke innebär. Det är angeläget att arbetet på att få fram fungerande återvinningsteknik för miljöfarligt avfall påskyndas. Som exempel kan nämnas den planerade insamlingen av småbatterier som innehåller kvicksilver och kadmium. Det är angeläget att vi nu får en teknik som möjliggör återvinning.

Riksdagen beslöt i höstas, mot socialdemokraternas vilja, om införande av ett pantsystem på batterier. Det är anmärkningsvärt att regeringen inte med ett ord berör detta beslut när batterifrågan behandlas i budgetpropositionen. Vi förutsätter att regeringen kommer att verkställa det fattade beslutet.

Utredning pågår om möjligheten att bemästra utsläpp av dioxiner från förbränningsanläggningar. Om inte tillräckliga utsläppsbegränsningar åstadkoms bör avfallsförbränningen avvecklas.

Regeringens senfärdighet i avfallsfrågor förtjänar kritik. Den avfallsproposition som aviserades i ett utskottsbetänkande i höstas återfinns inte heller nu på regeringens propositionslista.

5 Allmän naturvård

Det finns en rad hot mot Sveriges natur. Värdefull natur t. ex. vissa älvsträckor exploateras. Fjällskogar, urskogar, hagar och våtmarker försvinner i snabb takt. Flora och fauna utarmas.

Det är nödvändigt att skärpa naturvårdspolitiken. Särskilt värdefulla naturområden och olika representativa naturtyper över hela landet måste bevaras. För dessa ändamål kan naturvårdslagen utnyttjas. Bevarandetressen måste ges större tyngd i samhällsplaneringen. Den fysiska riksplaneringen bör då vara ett viktigt medel. Alla samhällssektorer såsom jordbruket, skogsbruket och mineralhanteringen har ett ansvar för naturen och måste också ta det ansvaret. Särskilda insatser behövs för att skydda djur och växter. Naturvårdslagen måste moderniseras.

5.1 Ny naturvårdslag

Som Svenska naturskyddsföreningen visat i sitt förslag till ny naturskyddslag har den nuvarande naturvårdslagen betydande brister. Det gäller bl. a. den låga ambitionsnivån med otillräckliga kravregler, svårigheter att med hjälp av lagen tillgodose behovet av skydd för växt- och djurarter, skyddsinstitutet naturvårdsområdet som visat sig svårt att tillämpa och samrådsförfarandet som visat sig uddlöst, främst genom att ett ingrepp inte kan stoppas helt. Till detta kommer de från naturvårdssynpunkt olyckliga ändringarna av ersättningsbestämmelserna som är en följd av PBL-överenskommelsen mellan centern och socialdemokraterna. Därigenom försvagas naturvårdshänsynen i jord- och skogsbruk vilket ökar behovet av att använda naturvårdslagens skyddsinstitut. På detta sätt kan dock inte försämringarna för naturvården ens tillnärmelsevis kompenseras.

En utredning bör tillsättas med uppgift att på grundval av bl. a. naturskyddsföreningens förslag utarbeta ett förslag till modernisering av naturvårdslagen.

5.2 Naturvård i fjällen

I fjällvärlden finns landets mest värdefulla naturområden med bl. a. vildmarkskaraktär, alpina glaciärområden, högproduktiva älvdalar, urskogar och hedområden med rik flora. Området är genom sin storlek, sin relativa orördhet och sina naturvärden unikt i Europa. Fjällvärlden erbjuder också utomordentliga rekreations- och turistvärden såväl sommar- som vintertid. Fjällområdet är också en bas för rennäringen.

På olika sätt har statsmakterna sökt skydda fjällvärlden mot exploatering. Redan i seklets början avsattes nationalparker. Ytterligare parker har tillkommit senare. Sarek–Padjelanta–Stora Sjöfallet är ett av världens största sammanhängande skyddade områden. Genom den fysiska riksplaneringen har även andra delar av fjällen givits ett visst om än osäkert skydd, bl. a. genom att obrutna fjällområden avgränsats.

I praktiken är det dock inte lika väl beställt. Den nya naturresurslagen

medger att mineralutvinning sker även i områden som åtnjuter särskilt skydd mot exploateringsföretag. Bestämmelsen bör utgå ur lagen.

Inte ens nationalparksskyddet – dvs. utfästelsen att till kommande generationer spara särskilt värdefulla naturtyper – har visat sig hållbart. I Stora Sjöfallets nationalpark har flagranta ingrepp och gränsändringar skett vid en rad tillfällen för att möjliggöra vattenkraftsutbyggnad. Omfattande vägbyggen har också utförts. Abisko nationalpark genombröts av den s. k. Norgevägen. Riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen har visat sig mycket tånjbara så snart de ställts mot mer konkreta krav från skogsbruket eller på utbyggnad av fritidshus och vägar. Det finns en rad hot av detta slag även mot de mest skyddsvärda fjällområdena. Skyddet har inte hindrat planer på vattenkraftutbyggnad, ytterligare vägdragningar och prospektering efter malm och mineraler. Sådan exploatering drabbar också rennäringsen.

Det är nödvändigt att ge det svenska fjällområdet ett bättre och mer varaktigt skydd mot exploatering. Området innehåller värden som måste bevaras för naturvård och för kommande generationer men också göras tillgängliga för fler människor.

5.2.1 Planering och skydd

Naturvårdsverket har lagt fram en ambitiös fjällutredning, där bl. a. naturvärden och förutsättningar för turism redovisas. Det finns nu underlag för en plan för skydd av fjällområdet. Det är angeläget att riksdagen snarast får ta ställning till en sådan plan. Därmed skulle en rad hot om exploatering kunna undanröjas.

Vissa beslut bör dock kunna fattas utan att en fjällplan avvaktas. Nationalparker bör i ett första steg inrättas kring Sjaunja och Taavavuoma i Norrbottens län samt i Rogenområdet i Jämtlands och Kopparbergs län. Dessa områdens värden är så klart dokumenterade att det inte finns anledning att avvakta ytterligare utredningar.

Vi har tidigare föreslagit att en nationalpark bildas kring myrområdet *Sjaunja*. Detta område saknar motstycke i Europa. Det är av oerhörd vikt bl. a. för många fågelarter som är beroende av ostörda häckningslokaler.

Sjaunja är hotat trots att området nyligen avsattes som naturreservat. Tillstånd har givits för mineralprospektering. Redan en sådan skadar området. Skulle man finna brytningsvärda tillgångar blir givetvis trycket på exploatering oerhört starkt. Endast det starkare skydd som nationalparksinstitutet innebär kan förhindra exploatering och annan påverkan som skadar den känsliga miljön i Sjaunjaområdet. Genom att göra området till nationalpark skulle alla malmbrytningsplaner kunna avskrivas.

Taavavuoma norr om Kiruna har en mycket säregen natur med s. k. palsmyrar, som är av stort vetenskapligt intresse. Palsarna är kullar med evig tjäle och tycks till stor del ha kommit till i slutet av bronsåldern och i början av järnåldern, då klimatet var mer bistert än nu. Det handlar alltså om formationer som är tusentals år gamla. Men de kan lätt förstöras av vädrets makter om de utsätts för skada genom eldning eller oförsiktig framfart med snöskoter.

Områdets botaniska och ornitologiska värden är utomordentliga. Det har upptagits på den s. k. C W-listan över våtmarker av internationellt intresse. Även här är inrättandet av nationalpark befogad. Denna bör också innefatta vissa kringliggande områden.

Rogenområdet är ett särpräglat naturområde i den södra delen av fjällvärlden. Det saknar motsvarighet i Europa bortsett från angränsande områden i Norge, som redan gjorts till nationalpark. I området finns glesa urskogsartade barrskogar och blockmarker. Av särskilt intresse är s. k. rogenmorän, drumliner och rullstensåsar. Det är också en tillflykt för hotade djurarter. Rogenområdet har i naturvårdsverkets fjällutredning föreslagits som nationalpark men något förslag från regeringen har inte kommit. Riksdagen bör även här ta initiativ.

Ytterligare nationalparker bör inrättas i samband med ställningstagande till den av oss föreslagna planen, t. ex. Vindelfjällens naturreservat och kring Kebnekaise. Likaså bör ytterligare områden skyddas som naturreservat. Vissa av de områden som bör avsättas som nationalpark, t. ex. området kring Abisko nationalpark och kring Kebnekaise, har stort turistiskt intresse, vilket gör att skyddet bör ges en delvis annorlunda inriktning än i de områden där de rena naturvårdsmotiven är starkare.

När det gäller att skydda våra värdefullaste naturområden handlar det inte bara om att inrätta nya nationalparker.

Skylden "nationalpark" är till för att vi skall påminnas om att här finns någonting som är omistligt. De vägar, kraftverk, dammar och kraftledningar som nu finns att se i Stora Sjöfallets nationalpark representerar inga naturvärden.

Delar av nuvarande Stora Sjöfallets nationalpark som fortfarande har ett stort skyddsvärde, främst söder om sjön Akkajaure, bör införlivas med intilliggande Sareks nationalpark. Andra områden i de nordöstra delarna av den nuvarande parken bör slås ihop med en ny nationalpark i Sjaunjaområdet.

Det måste slutligen med skärpa understrykas att nationalpark innebär att ingen exploatering får ske, vilket riksdagen vid flera tillfällen slagit fast.

De obrutna fjällområdena har ett visst skydd genom riktlinjer i den fysiska riksplaneringen. Genom den nya naturresurslagen urholkas detta skydd markant. Därför måste samtliga dessa områden i stället skyddas med stöd av naturvårdslagen.

5.2.2 Fjällskogarna

Utmed fjällranden finns barrskogsområden som länge undantagits från intensivt skogsbruk. De är våra sista större sammanhängande barrskogar av ursprunglig karaktär.

Många av fjällskogarna är så orörda och naturliga som skog över huvud taget kan vara i vårt land. De är resultatet av tusentals år av naturlig utveckling. Det ursprungliga växt- och djurlivet finns bevarat. Arter som hotas i andra delar av landet har här en fristad. Dessa skogar är nödvändiga för forskningen och som referensområden. Tillsammans med anslutande

fjällområden bildar de naturliga ekologiska enheter utan motstycke i Väst-europa. De är också värdefulla från rekreationssynpunkt.

Fjällskogarna är också viktiga för rennäringen. Detta beror främst på att trädlavarna under vissa perioder behövs som föda åt renarna.

Fjällskogarna har av biologiska och ekonomiska skäl varit undantagna från mer omfattande skogsbruk. Situationen förändrades dock för några år sedan. Tillgång till förbättrade föryngringsmetoder, nya trädslag och ökat statligt stöd till skogsbruksåtgärder ledde till att avverkningar gjordes i större skala. Mycket omfattande avverkningsplaner fanns.

Exploatering medförde vägar, kalavverkningar och andra ingrepp i tidigare orörda områden. Unika naturvärden började spolieras. Samerna fick sina försörjningsmöjligheter ytterligare beskurna. På vissa håll är det osäkert om ny skog kommer upp – i varje fall tar det mycket lång tid.

Avverkningarna och planerna på avverkningar mötte ett mycket starkt motstånd. Naturvårdsverket, naturskyddsorganisationer och ett stort antal vetenskapliga instanser krävde snara åtgärder för att skydda fjällskogarna. Detsamma gjorde samerna.

Riksdagen har därför, bl. a. efter folkpartimotioner, förordat återhållsamhet med bedrivande av skogsbruk i de fjällnära skogarna. Folkpartiet ville dock ha ett mera långtgående skydd än det riksdagens majoritet beslutade införa.

En uppgörelse har vidare träffats mellan naturvårdsverket och domänverket om att skydda ett antal fjällnära urskogar från avverkning. Genom regeringsbeslut undantogs ytterligare tre mycket värdefulla områden – Pärälvsområdet, Kirjesålandet och Dellikälven.

Trots vissa framgångar är emellertid inte fjällskogsproblemen lösta. Exploateringen fortsätter på andra domänverksmarker och i områden som tillhör andra markägare. Konflikterna med naturvård och rennäring är fortfarande stora.

Vi får inte för marginella virkeskvantitetens skull offra våra värdefullaste fjällskogar. *Områden av stort värde för naturvård och rennäring måste bevaras.* Skogsbruk i dessa skogar är i allmänhet samhällsekonomiskt olönsamt. Endast genom statligt stöd blir det privatekonomiskt lönsamt. Sysselsättning och avkastning i skogsbruket kan ökas genom intensifierad skogsvård på övriga skogsmarker. Många av de aktuella områdena har stort rekreativvärde. Även turismen kan ge inkomster.

Det är angeläget att snabbt säkerställa de områden om vilka överenskommelse träffats genom inrättande av naturreservat. Marken bör överföras från Domänfonden till Naturvårdsfonden. Detta bör ske utan att ersättning utgår till domänverket. Staten bör inte betala staten för att skydda natur.

Även i de områden ovanför den f.d. skogsodlingsgränsen, som inte omfattats av utförda inventeringar och överenskommelser, bör återhållsamhet gälla. Ett säkerställandeprogram och en naturvårdsgräns, ovanför vilken inget storskaligt skogsbruk får bedrivas, bör läggas fast. Innan så skett bör några avverkningar inte äga rum som berör områden av stort värde för naturvård eller rennäring. *Det måste vidare slås fast att*

skogsavverkning inom s. k. obrutna fjällområden inte skall tillåtas. Enskilda skogsägare bör i första hand erbjudas ersättning i form av annan skogsmark. Riksdagen bör göra ett uttalande med denna innebörd.

5.2.3 Fjällturismen

Som nämnts finns inom fjällområdet mycket stora förutsättningar för rekreation och olika former av turism. De skyddsåtgärder vi tidigare förordat har även syftet att ge människor möjligheter till naturupplevelser. Rätt utformad och kanaliserad kan turismen förenas med kraven på naturskydd. Turismen kan ge värdefulla tillskott till ortsbefolkningens försörjning och mer än väl kompensera bortfall av arbeten inom bl. a. skogsbruk. Särskild hänsyn måste tas till rennäringens intressen. Åtgärder på turismens områden måste ske i samråd med samerna. För dessa erbjuder turismen också goda möjligheter till sysselsättning.

Fjällvärlden erbjuder en rik variation av rekreation, såsom längre turer med övernattnig i tält eller i stugor längs leder. Det finns också möjligheter till kortare turer, liksom till dagsturer från en fast förläggning. Pionjär på området är Svenska turistföreningen (STF) som gjort mycket för att väcka intresse för fjällturism och som driver olika fjällanläggningar på ideell grund.

En viss utbyggnad av leder och övernattningsstugor behövs för att ta emot fler turister. Likaså krävs vid flera av de större fjällanläggningarna renoveringar och utbyggnader. Det är nödvändigt att tillskjuta allmänna medel för att utbyggnader skall komma till stånd och för att verksamheten skall kunna drivas vidare enligt den filosofi om låga priser och avsaknad av lyx som hittills karakteriserat den. Fjällturism i enkla former måste ses som en del i en social rekreatiions- och turistpolitik och bör stödjas.

Tyngre utbyggnader för fjällturism med liftsystem, hotell, stugbyar etc. bör förläggas till platser som redan nu har sådana anläggningar. Det gäller bl. a. Riksgränsen, Abisko, Kvikkjokk och Hemavan för att ta några exempel från de norra fjällområdena. I anslutning till dessa behöver också viss basverksamhet byggas ut.

5.3 Skydd av älvarna

Den absoluta merparten av våra älvar är exploaterade för kraftändamål. I dag återstår bara fyra huvudälvar – Torne älv, Kalix älv, Pite älv och Vindelälven – och några s. k. skogsälvar outbyggda. I ytterligare några älvar återstår kortare sträckor som inte exploaterats liksom en del källområden i fjällvärlden.

En utbyggd älv kan aldrig återställas. Kraftutbyggnad innebär svåra skador på miljön. I allmänhet torrläggas långa sträckor av älven medan andra överdäms. Fisket förstörs och rennäringen blir hårt drabbad och därmed basen för den samiska kulturen.

Genom riksdagsbeslut har ett antal älvar och älvsträckor undantagits från exploatering. Detta har dock inte hindrat olika kraftbolag att planera för och projektera utbyggnader också i dessa skyddade älvar.

Folkpartiets uppfattning är entydig. *Älvutbyggnadsepoken är slut. De undantagna älvarna och älvsträckorna måste ges ett bestående skydd mot utbyggnad.* Den enda utbyggnad som får medges är ombyggnader och effektiviseringar i redan utbyggda älvar och ett fåtal nya projekt som kan accepteras från naturvårdssynpunkt.

Riksdagen har under de senaste åren fattat beslut om vattenkraftsutbyggnaden och om lagstadgat skydd för de fyra huvudälvarna m. fl. mindre älvar och älvsträckor enligt naturresurslagen. Folkpartiet har på flera punkter gått emot riksdagsmajoritetens beslut som innebär risk för utbyggnad av en rad mycket skyddsvärda älvsträckor.

Folkpartiet föreslår att följande älvar och älvsträckor förs in i naturresurslagen: Emån, Voxnan uppströms Edsbyn, Ammerån, Hårkan, Gide älv uppströms Björnfallat, Strängsforsen i Klarälven, Edänge, Meåforsen, Klippen och Luleälven mellan Vietas och St. Lulevattnet.

Socialdemokraterna tycks trots naturresurslagen hålla öppet för en utbyggnad väsentligt utöver den nivå som riksdagen angivit. Detta ständiga hot mot de återstående oexploaterade älvarna måste avvisas. *Riksdagen bör uttala att den tidigare beslutade utbyggnadsnivån – 66 TWh – skall utgöra det slutliga riktvärdet för den svenska vattenkraftsproduktionen.* Den nivån skall uppnås huvudsakligen genom ombyggnader och effektiviseringar. Därmed skulle det också slås fast att elbehovet efter kärnkrafts-avvecklingen får tillgodoses med hjälp av annan produktion förutom genom besparing och effektivare elanvändning. Vidare bör naturresurslagen kompletteras så att ovan nämnda älvar och älvsträckor skyddas.

Slutligen bör de fyra huvudälvarna och ytterligare några särskilt värdefulla mindre älvar – t. ex. Byskeälven och Råneälven – få ett förstärkt skydd genom att avsättas som nationalälvar. De juridiska och administrativa formerna för en sådan avsättning bör snarast utredas.

5.4 Skydd av våtmarkerna

I landet finns 6–7 miljoner hektar våtmarker av skilda slag, som inte ger någon produktiv avkastning för jord- och skogsbruket. Dessa områden är ekologiskt sett av utomordentligt stor betydelse. De spelar stor roll för vattenbalansen. Deras naturvårdsbetydelse ökar i takt med den ökande intensiteten i skogs- och jordbruket. De utgör refugier, dvs. ostörda områden för djur och växter, särskilt sådana arter som trängs tillbaka i det moderna produktionslandskapet. Våtmarkerna bidrar också i hög grad till omväxlingen i landskapet.

Våtmarkerna kan genom nya tekniska landvinningar numera utnyttjas i betydligt större utsträckning än man kunde tänka sig för 10–20 år sedan. De är därför intressanta för ett expanderande skogsbruk. Våtmarkerna är emellertid också av intresse för energiförsörjningen. Många av dem innehåller stora mängder torv, som kan brytas och utnyttjas som bränsle. De är också intressanta för s. k. energiskogsodling.

De samlade intressen och anspråk som redovisats eller kan räknas fram är väsentligt större än den totala areal av våtmarker, som finns att tillgå.

Därför måste en planering av deras utnyttjande och skydd komma till stånd.

I den fysiska planeringen måste dessa områden på alla nivåer ägnas ett avsevärt större intresse än hittills. Beslutsunderlaget måste förbättras genom en planmässig satsning på forskning och på rikstäckande inventeringar. Naturvårdens synpunkter måste komma in redan i planeringsarbetets begynnelsekedan.

Inventeringar av olika våtmarkers värde för naturvården har utförts och pågår också för närvarande i bl. a. naturvårdsverkets regi. Det har framgått att nästan alla våtmarker skadats och att det är mycket angeläget med snara skyddsåtgärder för många särskilt skyddsvärda områden, framför allt reservatsbildning.

5.5 Skydd av växt- och djurliv

En viktig uppgift för naturvården är att slå vakt om florans och faunan. Våra inhemska växt- och djurarter representerar stora värden både i sig och som delar av ekosystem. Att de bevaras i sin naturliga miljö är ett grundläggande naturvårdskrav. Flora- och faunavården utgör dock en starkt försummad del av naturvården. Flera hundra växt- och djurarter hotas av utrotning. I de flesta fall är huvudorsaken miljöförändringar, oftast till följd av det moderna jord- och skogsbruket.

Flora- och faunavårdsarbetet måste ges en ökad tyngd. Det måste bedrivas längs flera linjer. Lämpliga instrument finns delvis, men de måste användas i större utsträckning och på ett mer målmedvetet sätt. Av grundläggande betydelse är att bibehålla eller återskapa lämpliga miljöer för de aktuella arterna. Särskilt värdefulla miljöer måste avsättas som naturreservat. Vidare bör lagstiftningen ändras så att kritiska områden för hotade arter ges ett automatiskt skydd liknande det som finns i USA. Detta är dock inte tillräckligt, utan därutöver krävs allmänt ökad hänsyn till växt- och djurlivet från jord- och skogsbrukets sida. Tvingande regler om tillräckligt långtgående sådan hänsyn är nödvändiga. Denna fråga bör tas upp vid den av oss föreslagna revisionen av naturvårdslagen.

Regeringens förslag om ett nytt anslag för flora- och faunavård – något som folkpartiet länge arbetat för – är ett steg i rätt riktning. Men det krävs ytterligare åtgärder. Växtarter som hotas av blomplockning måste skyddas genom fridlysning enligt naturvårdslagen. På samma sätt måste djurarter som hotas av förföljelse, insamling e. d. fridlysas enligt jaktlagstiftningen eller naturvårdslagen. Till skydd för djurarter som hotas av störning (främst fåglar och sälar) måste djurskyddsområden komma till stånd enligt naturvårdslagen och reglering av småbåtstrafik med stöd av sjötrafikförordningen.

Vidare krävs ökad forskning samt fortlöpande inventering och kartläggning av åtskilliga växt- och djurarter liksom i många fall aktiva insatser för djurlivet i form av utfodring, bevakning av bon, uppfödning och återinplantering m. m. En permanent databank för utrotningshotade växt- och djurarter bör inrättas och ett handlingsprogram för bevarande av genetiska resurser utarbetas.

5.6 Naturvård i jordbruket

Det traditionella odlingslandskapet har utomordentliga värden: kulturhistoriska, biologiska och estetiska. Det handlar om hagar och ängar, skog och om landskapets växlingsrikedom.

Odlingslandskapet försvinner snabbt till följd av bl. a. kraven på rationell jordbruksproduktion. Många lantbrukare satsar "ideellt" på att bevara landskapet men detta räcker inte för att bevara ens ett urval av sådana områden. Hoten mot detta landskap har ökat starkt genom att nedläggning av ytterligare jordbruksmark blivit aktuell.

Även det moderna jordbrukslandskapet har stor betydelse för landskapsbild och miljö. Många inom jordbruket har en genuin känsla för naturvård. Men modernt jordbruk innebär också en rad naturvårdsproblem: monokulturer, genom ogräsbekämpning, dikning av smärre återstående våtmarker, borttagande av åkerholmar. Syftet är att effektivisera jordbruket. De långsiktiga ekologiska konsekvenserna av detta är dock inte klarlagda. Det finns inslag i dagens rationella jordbruksdrift som innebär hot också mot jordbrukets långsiktiga effektivitet.

Det är hög tid att miljö- och naturvården ges större vikt inom ramen för jordbrukspolitiken. Det räcker inte att i allmänna ordalag markera att miljöfrågorna skall beaktas. *De traditionella målen för jordbrukspolitiken bör därför kompletteras med ett uthållighets- och miljömål med samma tyngd som dessa.* De miljömässiga aspekterna skulle då få väsentligt större tyngd t. ex. i utrednings- och förhandlings-sammanhang.

Lagregler har införts om naturvårdshänsyn inom jordbruket. Det är bra. Det kan samtidigt noteras att de många mindre jordbruken har positiva effekter för naturvården, t. ex. genom att de håller landskapet öppet och vårdar skogen. Vi vill understryka vikten av att lagstiftningen ges stringenta former. Erfarenheterna från skogsbruket, där det finns entydiga bestämmelser i skogsvårdslagen, visar att det inte räcker med portalparagrafer. De måste följas av klara regler också i tillämpningsföreskrifter.

Statligt stöd till rationalisering inom jordbruket bör inte utgå till sådana åtgärder som strider mot starka naturvårdsintressen.

5.7 Naturvård i skogsbruket

Skogen ger sysselsättning och stora exportinkomster. Men skogsbruk är inte den enda nytta vi kan ha av skogen. Den har livsviktiga ekologiska funktioner och den ger rekreationsmöjligheter. Den är viktig som producent av vilt, bär och svamp. Denna mångsidighet framstår som alltmer väsentlig.

Skogsbruk måste bedrivas rationellt men med hänsyn till att skogen har olika användningsområden.

Det är då nödvändigt att skogsbruket tar tillräckliga hänsyn till bl. a. naturvårdens krav. Sådan hänsyn kan innebära att de mest radikala metoderna inte används i områden med särskilda natur- eller friluftslivsvärden, att hyggenas storlek begränsas, att man låter bli att avverka i vissa känsliga områden och att ursprungliga skogstyper bevaras.

I skogsvårdslagen finns bestämmelser om *naturvårdshänsyn*. Dessa anger att skogsbruket måste bedrivas under vissa restriktioner. Vissa skärpningar har nyligen skett av föreskrifterna. De begränsningar man kunnat göra med hänvisning till skogsvårdslagen har hittills dock varit få och av ringa omfattning. Så snart större konflikter uppstått mellan skogsbruket och naturvården har frågan om insatser enligt naturvårdslagen aktualiserats. Bristen på pengar och personal har sedan gjort att man inte kunnat skapa naturreservat i tillräcklig omfattning. Detta innebär att de återstående resterna av naturskogar, urskogar och andra värdefulla områden snabbt håller på att försvinna. Situationen kommer nu att i hög grad ytterligare förvärras genom den ändring av naturvårdslagens ersättningsbestämmelser som i princip beslutats.

Många av de skogsbruksåtgärder som är mest negativa för naturvården möjliggörs eller stimuleras i hög grad genom statsbidrag. Stödet till skogsbruket bör enligt vår mening utformas så att det inte utgår till beredskapsarbeten och av markägaren själv utförda skogsbruksåtgärder som strider mot starka naturvårdssintressen. Denna princip har sin betydelse när det gäller t. ex. 5: 3-skogarna, fjällskogarna och dikning av våtmarker.

Av *urskogar och urskogsliknande skogar* återstår i dag bara mindre fragment. Det är högst angeläget att spara dessa gamla skogar. De utgör hela och relativt opåverkade ekosystem. En rad arter återfinns bara i dessa områden. De behövs som referenser vid skoglig forskning och som genbanker. Vi har ett ansvar att bevara orörda naturtyper för kommande generationer.

Situationen är ytterst allvarlig för urskogarna och de urskogsliknande skogarna. Anspråken från skogsbruket är stora. Resurserna för att skydda områdena genom att bilda naturreservat är alltför små. Det finns uppenbara risker att också merparten av de små rester som finns kvar av dessa skogar kommer att försvinna medan naturvården inventerar och väntar på bättre anslag. Därför måste samtliga kända sådana områden ges ett tillfälligt skydd mot avverkning i avvaktan på ett ambitiöst bevarandeprogram. För att få ett representativt nät av skyddade skogar är det nödvändigt att också vissa skogsområden med inslag av yngre och mer kulturpåverkade bestånd lämnas för fri utveckling, särskilt i södra Sverige.

1 % av den produktiva skogsmarken nedanför den f.d. skogsodlingsgränsen hör lämnas för fri utveckling. Det är inget drastiskt krav att en så obetydlig del av vår skogsmark bevaras. Ett sådant bevarandeprogram kommer givetvis att dra kostnader, främst för att betala skogsägarna för att de låter skogen stå kvar. Med tanke på den betydelse ursprunglig skog har också för skogsbruket, är det rimligt att delar av inkomsterna från skogsvårdsavgifterna används för att finansiera detta program.

En annan hotad naturtyp är *ädellövskogarna*, som finns i Syd- och Mellansverige. Folkpartiregeringen uppdrog åt naturvårdsverket och skogsstyrelsen att ta fram ett förslag till skydd för dessa skogstyper. Ett lagskydd har sedermera införts. Vissa ändringar bör därutöver göras i skogsvårdslagstiftningen som innebär att från naturvårdssynpunkt värdefulla lövskogar och blandskogar som inte uppfyller ädellövskogskriterierna, undantas från dagens krav på avverkning och barrskogspanering (5: 3-

skogar). Vidare vill vi understryka att värdefulla lövurskogar måste undantas från skogsbruk och skyddas enligt naturvårdslagen.

De s. k. 5:3-skogarna är områden som inte utnyttjas tillräckligt effektivt ur skoglig synvinkel. Konflikten uppstår i de fall dessa områden också har betydande intresse från natur- och friluftssynpunkt. Olika tvångs- och stimulansåtgärder har införts för avverkning och insatser i syfte att öka skogsproduktionen i dessa områden. Vi ifrågasätter inte behovet av ökade skogliga insatser men menar att 5:3-bidraget i sin nuvarande utformning bör utgå. Det är som tidigare understrukits ytterst angeläget att skogsbruket bedrivs med stor hänsyn till naturvård och friluftsliv. Så har hittills inte skett inom 5:3-programmet.

Försurningen börjar nu ge skador på skog och skogsmark även i Sverige. Vi har tidigare i motionen behandlat denna fråga. Det är angeläget att även skogsbruket omprövar sina metoder för att inte bidra till försurningen. Det är främst skogsgödslingen, helträdsutnyttjandet och trädslagsblandningen som är av betydelse för försurningen och måste omprövas. Föreskrifterna om en anpassning av skogsbruksmetoderna så att den accelerande försurningen motverkas också denna väg måste utfärdas.

Vi har här pekat på en rad nackdelar för naturvården till följd av vissa inslag i skogsbruk och skogspolitik. Den avvägning som sker är till naturvårdens nackdel. Detta är i ett långsiktigt perspektiv inte en ansvarsfull miljö- och skogspolitik. Vi anser att bl. a. följande modifieringar bör göras:

- Skogsvårdslagen ses över och förenklas.
- Hänsynsreglerna skärps. Nuvarande ersättningsregler behålls och preciseras.
- Skogsvårdsavgifterna bör finansiera sådana naturvårdsinsatser som i ett långsiktigt perspektiv är till nytta för skogsbruket.
- Urskogar och urskogslänkande områden ges ett varaktigt skydd.
- Statligt stöd får ej utgå till skogsvårdsinsatser som skadar väsentliga naturvårdsintressen.
- 5:3-programmet bör upphöra i sina nuvarande former. Sedan garantier skapats för att naturvården inte kommer i kläm, kan det återupptas och inriktas på glesa barrskogar och andra områden utan större värde från naturvårdssynpunkt.

Vi vill understryka att dessa förändringar inte på något avgörande sätt påverkar skogsbrukets ekonomi i stort. Ersättningsreglerna bör också ha en sådan utformning att de ekonomiska förutsättningarna för enskilda skogsägare inte försämras.

5.8 Mark för naturvård

Skyddsbehoven är mycket stora. Utvärderingar som gjorts visar att de mål som satts upp vad avser reservatsbildning långt ifrån uppnåtts. Läget är prekärt eftersom ett stort antal naturområden nu hotas av exploatering och måste avsättas som reservat i en nära framtid. Det gäller särskilt urskogar och andra skyddsvärda skogsområden.

Resurserna för reservatsbildning har under flera år legat på en alltför låg nivå. Statsanslag bör utgå med tillräckligt högt belopp. Vi föreslår ytterli-

gare 10 milj. kr. utöver regeringens förslag. Men det är också nödvändigt att ange mer långsiktiga riktlinjer och principer:

- Statlig mark av stort naturvårdsvärde bör utan vederlag kunna överföras till Naturvårdsfonden.
- Skogsbruket bör genom skogsvårdsavgifter finansiera bevarandet av urskogar o. d.
- Möjlighet bör öppnas att utnyttja avbetalningssystem för reservat på privat mark. Det är inte rimligt att under några få år – då inventeringar är klara – finansiera hela bevarandeprogram.
- Domänverksmark bör kunna erbjudas enskilda som ersättning för mark som görs till reservat.

6 Internationell miljövård

Miljöfrågorna har alltmer blivit internationella till sin karaktär. Föreningarna känner och respekterar inga gränser. De transporteras med vattensystemen och genom lufthavet. Det enda sättet att hindra denna transport är att sätta stopp för utsläppen vid källorna. Här krävs samlade åtgärder från de länder som är ansvariga för utsläppen.

Internationellt samarbete är också en förutsättning för att kunna avvärja de globala miljöhoten i form av drivhuseffekt, förstörelse av ozonlagret och skövling av de tropiska skogarna.

Under senare år har Sverige kommit att spela en alltmer passiv roll på den internationella scenen. Denna passivitet måste nu brytas genom att Sverige återtar sin tidigare ledande roll. Utöver vad som framhållits i tidigare avsnitt är det angeläget att vi arbetar aktivt för att ge miljöfrågorna en framträdande plats i uppföljningsarbetet till konferensen om säkerhet och samarbete i Europa. Flera av de tidigare berörda frågorna bör kunna tas upp i detta sammanhang, t. ex. försurning, luftföroreningar och upprättandet av en europeisk miljöfond samt skyddet av den marina miljön.

Det internationella miljösamarbetet måste intensifieras. Ett sätt att åstadkomma detta är att sammankalla en ny global FN-konferens om den mänskliga miljön. Sverige bör aktivt verka för att förutsättningarna för en sådan konferens utreds. Skulle förutsättningar visa sig föreligga, bör Sverige erbjuda sig att stå som värd även denna gång. Konferensen måste förberedas noggrant och bör lämpligen komma till stånd 1992 – 20 år efter den förra konferensen.

7 Hemställan

Med hänvisning till ovanstående hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett naturresurs- och miljödepartement,
2. att riksdagen hos regeringen begär att statens naturvårdsverks instruktion ändras i enlighet med vad som anförts i motionen,
[att riksdagen till Länsstyrelserna m. m. för budgetåret 1987/88

anslår ytterligare 5 milj. kr. utöver vad regeringen föreslagit för förstärkning av länsstyrelsernas naturvårdsenheter,¹⁾

Mot. 1986/87
Jo803

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ändring av länsstyrelsernas instruktion och arbetsordningar,¹⁾

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag om miljöavgifter i enlighet med vad som anförts i motionen.

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en miljöfond som kan användas för sanering och andra miljöskyddsåtgärder där ingen direkt ansvarig finns.

5. att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts med uppgift att utforma ett system med obligatoriska miljökonsekvensanalyser.

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en bättre samordning av lagstiftningen på miljövårdsområdet.

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om miljöskydd vid industriproduktion.

8. att riksdagen hos regeringen begär förslag om skärpningar av miljöskyddslagen i enlighet med vad som anförts i motionen.

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att talan bör väckas mot Storbritannien och Polen vid Internationella domstolen i Haag för dessa länders föroreningar av andra länders territorier.

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tekniskt och ekonomiskt avtal med Polen på miljöskyddsområdet.

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en ökad svensk aktivitet i syfte att begränsa gränsöverskridande luftföroreningar.

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om mål för minskningen av svaveldioxid- och kvävedioxidutsläppen.

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skärpta krav för utsläpp vid kolförbränning.

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om halvering av industrins svaveldioxidutsläpp inom tio år.

15. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om sänkt svavelhalt i tjock eldningsolja till 0,5%.

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om sänkt svavelhalt i tunn eldningsolja till 0,1%.

17. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om gränsvärden för utsläpp vid förbränning av biobränslen i större anläggningar.

18. att riksdagen hos regeringen begär en plan för övergång till de s. k. Kalifornienkraven vad gäller avgasutsläpp från dieselfordon.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i

motionen anförts om kontroll av avgasutsläpp vid den obligatoriska kontrollbesiktningen.²⁾

19. att riksdagen beslutar avskaffa statsbidragen till avveckling av s. k. 5: 3-skogar,

20. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om övergång till kalk som fällningskemikalie i kommunala avloppsreningsverk,

21. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en utökad och bättre samordnad kartläggning av våra kusthav,

[att riksdagen hos regeringen begär att berörda myndigheter får i uppdrag att påbörja arbetet med en marin atlas.¹⁾

22. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kraftfullare svenska insatser vad gäller internationellt samarbete vad gäller våra kusthav,

23. att riksdagen hos regeringen begär ett förslag om totalförbud mot all PCB-användning,

24. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om internationellt samarbete bland Östersjöstaterna i syfte att minska utsläppen av klorerade substanser och giftiga tungmetaller,

25. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utsläppen från massaindustrierna.

26. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stopp för utsläpp av dioxin.

27. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om Kattegatt som föroreningskänsligt område med särskilda restriktioner för alla skadliga utsläpp,

28. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om begränsning av kväveläckaget från jordbruket.

29. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om programmet för träda i jordbruket,

30. att riksdagen hos regeringen begär förslag om handlingsprogram bl. a. för minskat kväveläckage för hela västkusten,

31. att riksdagen hos regeringen begär förslag om höjning av gödselmedelsavgiften.

32. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ytterligare marina reservat,

33. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kraftfulla åtgärder för sälstammarna i Östersjön,

34. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om bevarande av de genetiska resurserna.

35. att riksdagen hos regeringen begär förslag till handlingsprogram för minskning av koldioxidutsläppen.

36. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om mål för minskning av freonutsläppen.

37. att riksdagen hos regeringen begär förslag om förbud mot freon inom nya verksamhetsområden,

38. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ett handlingsprogram mot freonutsläppen,

39. att riksdagen hos regeringen begär förslag till förbud mot stråförkortningsmedel,

40. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om återvinning i enlighet med vad som anförts i motionen,

41. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om påskyndande av arbetet på att få fram fungerande återvinningsteknik för miljöfarligt avfall,

42. att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts med uppgift att utarbeta ett förslag till ny naturvårdslag i enlighet med vad som anförts i motionen,

43. att riksdagen hos regeringen begär förslag om inrättande av en nationalpark i Sjaunjaområdet,

44. att riksdagen hos regeringen begär förslag om inrättande av en nationalpark i Taavavuomaområdet,

45. att riksdagen hos regeringen begär förslag om inrättande av en nationalpark i Rogenområdet,

46. att riksdagen hos regeringen begär en plan för skydd av fjällvärlden,

[att riksdagen beslutar om sådan ändring i lagen om hushållning med naturresurser m. m. att mineralutvinning inte skall kunna komma till stånd i områden som åtnjuter särskilt skydd mot exploateringsföretag.¹]

47. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om Stora Sjöfallets nationalpark,

48. att riksdagen hos regeringen begär ett förslag till säkerställandeprogram för de fjällnära skogarna,

49. att riksdagen hos regeringen begär att de fjällnära skogar för vilka överenskommelser träffats om skydd snarast skyddas som naturreservat,

50. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att i avvaktan på säkerställandeprogrammet inga avverkningar får äga rum som berör områden av stort värde för naturvård eller rennäring,

51. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att avverkningar inom s. k. obrutna fjällområden inte skall tillåtas,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om främjande av fjällturismen och STF:s verksamhet.³]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att någon ytterligare vattenkraftsutbyggnad utöver den produktionsnivå, ca 66 TWh, som riksdagen tidigare uttalat sig för inte skall ske,¹]

[att riksdagen beslutar om sådan ändring av lagen om hushåll-

ning med naturresurser m. m. att Emån, Voxnan uppströms Edsbyn, Hårkan, Ammerån, Gide älv uppströms Björnfallet, Strängsforsen, Edänge, Meåforsen, Klippen och Luleälven sträckan mellan Vietas och St. Lulevattnet skyddas,¹⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en utredning av formerna för avsättande av de fyra orörda huvudälvarna och ytterligare några särskilt värdefulla älvar som nationalälvar,¹⁾

52. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skydd för våtmarkerna,

53. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om insatser för flora- och faunavård,

54. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om införande av ett uthållighets- och miljömål i jordbrukspolitiken,

55. att riksdagen hos regeringen begär att en översyn av skogs-vårdslagen genomförs i syfte bl. a. att förstärka hänsynen till natur-vården och förenkla lagen,

56. att riksdagen hos regeringen begär att ett program för bevarande av återstående urskogar (gammelskogar) snarast utarbetas och genomförs samt att i avvaktan härpå avverkning av sådana skogar inte tillåts,

57. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att 1 % av den produktiva skogsmarken skall lämnas för fri utveckling,

58. att riksdagen beslutar att mark motsvarande ett värde av 15 milj. kr. årligen skall överföras från Domänfonden till Naturvårdsfonden i syfte att underlätta bildandet av naturreservat på privat mark,

59. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om principer för finansiering av mark för naturvård,

60. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att statsbidrag inte bör utgå till åtgärder som strider mot starka naturvårdsintressen.

61. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en ny internationell miljövårdskonferens.

62. att riksdagen till Särskilda projekt på miljövårdens område för budgetåret 1987/88 anslår ytterligare 10 milj. kr. utöver vad regeringen föreslagit fördelade med 5 milj. kr. för hotade områden såsom Kattegatt och 5 milj. kr. för naturvårdsprojekt i jordbruket,

63. att riksdagen till Mark för naturvård för budgetåret 1987/88 anslår ytterligare 10 milj. kr. utöver vad regeringen föreslagit.

Stockholm den 23 januari 1987

Mot. 1986/87
Jo803

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrlund (fp)

Anne Wibble (fp)

Lars Ernestam (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

¹ 1986/87: Bo517.

² 1986/87: T420.

³ 1986/87: Kr429.

